

ALEKSANDER WILKOŃ, JĘZYK ARTYSTYCZNY. STUDIA I SZKICE, Katowice 1999, 187 s.

Zbiór studiów Aleksandra Wilkonia to książka niezwykle cenna i ważna nie tylko dla stylistyków zainteresowanych problematyką językowego i stylistycznego ukształtowania tekstów literackich. Jest to mocny głos humanisty w sprawach istotnych dla filologów, zwłaszcza teraz – w dobie metodologicznych zawirowań. W tomie znalazły się bowiem studia opracowane w ciągu dwudziestu lat (1978-1998) przez badacza o niekwestionowanym autorytecie.

Już we wstępie otrzymujemy następującą metodologiczną deklarację: „strukturalizm jest ciągle największą i najbardziej otwartą przygodą naukową humanistyki XX wieku, zachowującą ethos badań obiektywnych i przekonanie, iż teksty, nawet tak złożone i wieloznaczne, jak utwory literatury pięknej, są bytami rozpoznawalnymi”. Cały tom zaś jawi się jako owej deklaracji piękna i przekonująca ilustracja.

Nie można w jednej formule zawrzeć bogactwa problematyki książki. Trudno też nawet w dłuższym tekście pokazać jej znaczenie. W kilku, klasycznych już dziś studiach, autor precyzuje najważniejsze dla stylistyki pojęcia: *język artystyczny, język i styl tekstu literackiego, styl, stylizacja w utworach literackich* – by wymienić te, które budzą najwięcej wątpliwości i stale wywołują dyskusję. Drugą grupę studiów tworzą opracowania wybranych aspektów stylistycznego ukształtowania tekstów artystycznych: funkcje kategorii gramatycznych w tekstach literackich, charakterystyka stylistyczna konkretnego utworu, stylistyczne kategorie poezji barokowej, nurty stylistyczne współczesnej literatury (zwłaszcza style poetyckie) itd.

Autor, jak wirtuoz, potrafi sprostać wszelkim zawiłościom metodologicznej partytury, nadając wieloaspektowym analizom kształt interpretacji – wykonań, by pozostać w kręgu muzycznej metaforyki – odważnie indywidualnych i niedoścignionych.

Pojęcie języka artystycznego jest rozpatrywane na szerokim tle i konceptualizowane precyzyjnie. Autor dostrzega jego migotliwość, ale nie uznaje rozmazania granic, choć eksponuje zakresy otwartości (zob. schemat na s. 19). Zwraca uwagę na kierunki ewolucji języka artystycznego, wyznaczone przez trzy zasadnicze tendencje: a) zachowawczą – związaną z respektowaniem norm języka ogólnego, b) nowatorską – zmierzającą do stworzenia nowego języka, c) zachowawczo-nowatorską po części tylko negującą normy językowe (szczegóły na s. 20-21). Prezentując językoznawczy punkt widzenia, autor subtelnie analizuje formy relacji języka artystycznego z mową potoczną i mową staranną (znormali-

zowaną), wydobywa sprzeczne tendencje, akcentuje przy tym i szczegółowo przedstawia owych tendencji wielość. W konkluzji artykułu czytamy: *Żadna inna odmiana językowa nie wykazuje, jeśli idzie o nasze czasy, takich wstrząsów wewnętrznych, w żadnej innej odmianie nie styka się tyle sprzecznych tendencji prowadzących do powstania zgoła antypoetyckich języków* (s. 30). Autonomię przyznaje więc badacz tekstom lub grupom tekstów, nie zaś całemu językowi poetyckiemu.

Omawiane tu zjawiska znajdują nowe, interesujące i inspirujące oświetlenie w studium poświęconym typologii współczesnych stylów literackich, gdzie styl jest ujmowany jako wybór, transformacja i organizacja środków językowych, a tekst postrzegany zarówno jako okaz klasy, jak i twór indywidualny. Repertuar stylów literackich (poetycko-prozatorskich) obecnych w literaturze polskiej lat 1945-1990 obejmuje, zdaniem autora, pięć klas: 1) style stanowiące kontynuację bezpośrednią tradycji dwudziestolecia, 2) style neohistoryczne, 3) style nowe, oryginalne w chwili powstania, 4) style synkretyczne, 5) styl socrealistyczny (s. 150-151). Omawiając konfiguracje owych stylów w odniesieniu do poezji, autor stara się pokazać cechy wspólne, współtworzące dany nurt, stosuje przy tym w opisie porządek chronologiczny.

Rozprawa ma ogromną wartość metodologiczną i poznawczą – została już zresztą spożytkowana przez innych badaczy (por. Skubalanka 1995: 160-163), uderza, jak wszystkie studia A. Wilkonia, subtelnością, rzetelnością i rozmachem oraz odwagą zarówno w sposobie stawiania trudnych problemów, jak i w propozycjach ich rozwiązywania. Może się stać inspiracją i punktem odniesienia dla studiów poświęconych utworom dramatycznym (por. Wojtak 1997: 525-540).

Analogiczne słowa odnieść można do gruntownego studium poświęconego poezji barokowej. Autor poszukuje w nim, z sukcesem oczywiście, najważniejszych kategorii stylistycznych (konceptualizacja pojęcia na s. 131-132), które pozwoliłyby uchwycić różnorodność i stylistyczne bogactwo tej poezji. "Mamy więc w sumie – stwierdza badacz na s. 136 – 12 kategorii ogólnych, tworzących 6 par, których poszczególne człony łączą się na zasadzie concordia disco lub antytez, bądź też, jak w przypadku konceptualizmu i udziwnień, w komplementarny układ relacji niezwykłej, tworzącej niespodziankę". W części egzemplifikacyjnej odnajdujemy subtelne analizy, pokazujące funkcjonowanie owych kategorii w tekstach.

Aby choć w części zdać sprawę z bogactwa omawianego tomu, przypomnę jeszcze, że zawiera on klasyczne już opracowanie, dotyczące pojęcia stylizacji językowej (tu cenna jest przede wszystkim typologia stylizacji, którą od lat traktu-

je się w dydaktyce uniwersyteckiej jako obligatoryjny składnik erudycyjnego wyposażenia studentów filologii polskiej) i propozycje analiz konkretnych tekstów poetyckich (zob. studium pt. *W kręgu stylowym Bogurodzicy: O, wszego świata wsztek lud*). Ostatnie z wymienionych studiów ma własną poetykę i dramaturgię, nie da się więc ani streścić, ani w żaden inny rozsądny sposób zrekapitulować. Trzeba je po prostu przeczytać poddając się urokowi planu treści i planu wyrażania. Analogiczną uwagę odnieść można do całego tomu, którego lekturę polecam nie tylko osobom zainteresowanym problematyką stylistyczną, lecz wszystkim, którzy cenią słowo piękne i mądre.

Literatura

Skubalanka T., 1995, *O stylu poetyckim i innych stylach języka*, Lublin.

Wojtak M., 1997, *Badania nad językiem i stylem polskiego dramatu (cz. II) – dramat powojenny*, "Stylistyka" VI.

MARIA WOJTAK

KATEGORIE PRAGMATYCZNE W TEKŚCIE LITERACKIM. WSTĘP DO STYLISTYKI PRAGMATYCZNEJ, pod red. E. Sławkowej (brak miejsca i roku wydania), 186 s.

Opracowana przez badaczy z Uniwersytetu Śląskiego propozycja zastosowania kategorii pragmatycznych w stylistycznej analizie utworów literackich powinna się stać cenną inspiracją dla stylistyków pragnących swoim badaniom nadać nową formę. Nikogo, kto zajmuje się analizami stylistycznymi, prowadzonymi z lingwistycznego punktu widzenia, nie trzeba przekonywać, że istnieje pilna potrzeba zmiany paradygmatu, a więc szukania (i znalezienia!) "nowych horyzontów metodologicznych dla zagrożonej w swej autonomii współczesnej stylistyki" (s. 5). Spróbujmy zatem pokazać najważniejsze efekty poszukiwań badawczych i propozycji metodologicznych zawartych w omawianej książce. Znajdujemy w niej bowiem zarówno próby nowego spojrzenia na znane i od dawna penetrowane obszary badawcze, jak i próby poszukiwania nowych przestrzeni, horyzontów, a także reinterpretację znanych pojęć.

Już pierwsze studium, opracowane przez Ewę Sławkową zawiera nową definicję stylu, który autorka traktuje jako funkcję poszczególnych kategorii pra-